

ABDULLA AVLONIY FAOLIYATINING TASVIRIY SAN'AT RIVOJIGA TA'SIRI

Adxamova Oltinoy Rafiqjon qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

Tasviriy san'at yo'nalishi 1-bosqich magistranti

oltinoyadhamova@gmail.com

Annotatsiya:

Ushbu maqolada o'zbek adabiyoti va madaniyatining buyuk namoyandasi Abdulla Avloniy hayoti va ijodining tasviriy san'at rivojiga ta'siri hamda uning ma'rifatchilik faoliyati, adabiy asarlari, shuningdek, jamiyatni rivojlantirishdagi hissasi tahlil qilinadi. Maqola yoshlar uchun Avloniy merosining dolzarbligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Abdulla Avloniy, ma'rifatchilik, tasviriy san'at, go'zallik, estetika, adabiyot, ta'lim, milliy g'oya.

THE IMPACT OF ABDULLA AVLONIY'S ACTIVITY ON THE DEVELOPMENT OF FINE ARTS

Annotation:

This article analyzes the impact of the life and work of Abdulla Avloni, a great representative of Uzbek literature and culture, on the development of fine arts, as well as his enlightening activities, literary works, and contribution to the development of society. The article emphasizes the relevance of Avloni's legacy for young people.

Keywords: Abdulla Avloni, enlightenment, fine arts, beauty, aesthetics, literature, education, national idea.

ВЛИЯНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АБДУЛЛЫ АВЛОНИ НА РАЗВИТИЕ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

Аннотация:

В данной статье анализируется влияние жизни и творчества Абдуллы Авлони, великого представителя узбекской литературы и культуры, на развитие изобразительного искусства, а также его просветительская деятельность, литературные произведения и вклад в развитие общества. В статье подчеркивается актуальность наследия Авлони для молодежи.

Ключевые слова: Абдулла Авлони, просвещение, изобразительное искусство, красота, эстетика, литература, образование, национальная идея.

KIRISH

O'zbek xalqining ma'naviy va madaniy yuksalishida katta hissa qo'shgan shaxslar safida Abdulla Avloniy alohida o'rin tutadi. U XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi murakkab tarixiy davrda yashab, o'z xalqini ilm-ma'rifatga yetaklagan, milliy ongini uyg'otishga xizmat qilgan buyuk shoir, yozuvchi, dramaturg va pedagogdir. Avloniy asosan ma'rifatparvarlik, adabiyot, pedagogika va matbuot sohalarida faoliyat yuritgan. U Tasviriy san'at rivojiga bevosita rassom sifatida emas, balki ma'naviy-ma'rifiy asos yaratish orqali muhim hissa qo'shgan. Quyida Avloniy faoliyatining tasviriy san'at rivojiga bo'lgan ta'siri haqida asosiy jihatlar keltirilgan:

1. Ma'rifiy faoliyati va san'atga rag'bat uyg'otish.

Avloniy o'z asarlarida ilm-fan, san'at va madaniyatni keng targ'ib qilgan. U "Turkiy Guliston yoxud axloq" (1913) kabi asarlarida estetik tarbiya, go'zallikni anglashi va qadrlashni ta'kidlagan. Bu o'z navbatida tasviriy san'at kabi estetik sohalarga yoshlarni qiziqtirishga xizmat qilgan.

2. Yangi usul maktablari va darsliklar

Avloniy yangi usuldagi maktablar ochgan, ularda rasm chizish, chiroyli yozuv (xattotlik) va boshqa amaliy san'at turlari o'rgatilgan. Bu maktablar orqali san'atga nisbatan ilg'or yondashuv shakllangan.

3. Matbuot va vizual madaniyat

Avloniy tahrir qilgan gazeta va jurnallar — "Taraqqiy", "Osiyo", "Shuhrat" kabi nashrlar, vizual madaniyatni rivojlantirishda muhim rol o'ynagan. Ularning sahifalarida chizmalar, karikaturalar, bezakli elementlar bilan boyitilgan materiallar bosilgan, bu esa tasviriy ifoda vositalarining ommalashuviga xizmat qilgan.

4. San'atni qadrlovchi avlod tarbiyasi

Avloniy yosh avlodni har tomonlama rivojlantirish, estetik didini shakllantirish tarafdori bo'lgan. U o'z darsliklari orqali san'atni qadrlash, go'zallikni tushunish madaniyatini singdirgan.

Abdulla Avloniy rassom bo'lmagan bo'lsa-da, uning ma'rifatparvarlik faoliyati, ta'lim-tarbiya borasidagi ishlari va nashriyotdagi faoliyati orqali tasviriy san'atning rivojlanishiga zamin yaratgan, bu sohaning qadrlanishiga va kengayishiga ijobiy ta'sir ko'rsatgan. U yoshligidanoq ilm-ma'rifatga qiziqqan va boshlang'ich ta'limni maktabda olgan. Keyinchalik u zamonaviy bilimlarni o'zlashtirishga harakat qilib, o'z-o'zini rivojlantirgan. Avloniyning hayotiy qarashlari va faoliyati o'sha davr ijtimoiy-siyosiy muhitida shakllangan bo'lib, bu uning milliy uyg'onish harakatidagi faol ishtirokini belgiladi. Ma'rifatchilik faoliyati Abdulla Avloniy ma'rifatchilik faoliyati bilan o'zbek xalqining madaniy va ma'naviy yuksalishiga ulkan hissa qo'shgan. U yangi usul maktablarini tashkil etish orqali ta'limni isloh qilishga katta e'tibor qaratdi. Uning "Adabiyot yoxud millatning saodati" asari milliy o'zlikni anglashda muhim ahamiyat kasb etgan. Adabiy merosi Avloniy she'riyat, dramaturgiya va publitsistika sohalarida samarali ijod qilgan. Uning "Birinchi muallim" va "Ikkinchi muallim" kabi darsliklari zamonaviy o'zbek maktablari uchun asos bo'lgan. Shu bilan birga, Avloniyning sahna asarlari ham milliy adabiyotimizning rivojida muhim o'rin egallaydi. Jamiyatni rivojlantirishdagi hissasi Avloniy nafaqat adabiyot va ta'lim sohasida, balki ijtimoiy hayotning boshqa jabhalarida ham faol ishtirok etgan. U xalqni birlashtirish, milliy qadriyatlarni targ'ib qilish va jamiyatni uyg'otish yo'lida fidokorona mehnat qildi. Uning "Turkiston" gazetasi orqali xalqni ma'rifatga chorlashi va dolzarb masalalarni yoritishi bu boradagi sa'y-harakatlarining yorqin namunasidir. Abdulla Avloniy millatni uyg'otish, ma'rifat yo'lida xizmat qilishni o'zining hayotiy burchi deb bilgan. U o'z asarlari orqali xalqni savodxonlikka, ilm-fanga intilishga undagan.

Ayniqsa, uning “Adabiyot yoxud millatning saodati” nomli asari o‘zbek xalqining milliy qadriyatlari va ongini yuksaltirishda muhim o‘rin tutgan. Abdulla Avloniy (1878–1934) o‘zbek milliy ongining uyg‘onishida muhim rol o‘ynagan ma’rifatparvar, shoir, dramaturg va jamoat arbobi edi. U Toshkentda tug‘ilib, yoshligidan ilm-fanga qiziqdi va o‘qituvchilik bilan shug‘ullandi. Avloniy yangi usuldagi maktablar ochib, zamonaviy ta’limni targ‘ib qildi va o‘zbek xalqining madaniy va ma’rifiy rivojlanishiga katta hissa qo‘shdi. Uning "Turkiy guliston yoxud axloq" kabi asarlari millatni ilm-ma’rifatga chorlab, axloqiy tarbiyani targ‘ib qildi. Shuningdek, Avloniy teatr sohasida ham faoliyat yuritib, sahna asarlari orqali jamiyatdagi muammolarni ko‘tarib chiqdi. Uning ijodi va faoliyati o‘zbek milliy ongining shakllanishi va rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo‘ldi. Avloniy o‘z davridagi yoshlarni o‘qimishli qilish, ularni ma’naviy jihatdan rivojlantirishga alohida e’tibor qaratgan. U o‘z asarlarida insonni ma’rifat orqali mukammallashtirish mumkinligini ta’kidlab, savodsizlikni milliy rivojlanishga to‘siq sifatida ko‘rsatgan. Avloniyning “Turkiston” gazetasi orqali olib borgan faoliyati xalqni milliy uyg‘onishga chaqirgan. U milliy madaniyat va tilni rivojlantirish, ularni himoya qilish bo‘yicha faol ishlagan. Uning maqsadi xalqning o‘zligini anglashiga yordam berish va mustahkam milliy ongni shakllantirish edi. Abdulla Avloniy “Turkiston” gazetasi orqali o‘z ma’rifatchilik va milliy uyg‘onish g‘oyalarini keng yoydi. Gazeta sahifalarida u xalqni savodxonlikka, ilm-ma’rifatga va milliy qadriyatlarni asrab-avaylashga chaqiruvchi maqolalar chop etdi. “Turkiston” gazetasi milliy uyg‘onish davri matbuotining yorqin namunasi bo‘lib, Avloniy bu platformadan jamiyatni o‘zgartirish va ma’rifiy islohotlarni targ‘ib qilish uchun samarali foydalanadi. Gazeta orqali u yoshlarni ta’lim olishga undash, ayollar huquqlarini targ‘ib qilish va milliy birlikni mustahkamlashga doir dolzarb masalalarni ko‘targan. Ushbu faoliyati tufayli Avloniy nafaqat yozuvchi va pedagog sifatida, balki ijtimoiy arbob sifatida ham katta obro‘ qozongan. Abdulla Avloniy o‘zbek adabiyoti va ma’rifatining yirik namoyandalaridan biri bo‘lib, ko‘plab asarlar yaratgan. Uning muhim asarlaridan ba’zilari:

- **"Birinch muallim"** (1909): Bu darslik maktab o‘quvchilari uchun mo‘ljallangan bo‘lib, unda turli fanlar bo‘yicha boshlang‘ich bilimlar berilgan.

- **"Ikkinchi muallim"** (1912): Ushbu asar ham o'quvchilar uchun darslik bo'lib, "Birinchi muallim"ning davomi sifatida yaratilgan.
- **"Turkiy guliston yoxud axloq"** (1913): Bu kitobda axloqiy tarbiya va odob-axloq masalalari yoritilgan.
- **"Adabiyot yoxud milliy she'rlar"** (1915): Ushbu to'plamda Avloniyning she'rlari jamlangan bo'lib, unda milliy ruh va ma'rifatparvarlik g'oyalari aks etgan.
- **"Oson millat"**: Bu asarida muallif millatning rivojlanishi va taraqqiyoti uchun oson yo'llarni ko'rsatadi.
- **"Afg'on sayohati"**: Avloniyning Afg'onistonga qilgan safarlari haqidagi kundaliklari.
- **"Milliy uyg'onish"**: Ushbu asarida milliy ong va uyg'onish masalalari yoritilgan.

Shuningdek, Avloniy bir qator dramatik asarlar ham yaratgan, jumladan:

- **"Advokatlik osonmi?"**: Bu pyesada advokatlik kasbining qiyinchiliklari va jamiyatdagi o'rni tasvirlangan.
- **"Ikki muhabbat"**: Asarda ikki yoshning muhabbati va ularning hayotiy sinovlari hikoya qilinadi.
- **"To'y"**: Ushbu pyesa to'y marosimlari va u bilan bog'liq urf-odatlarini tanqidiy yondashuvda tasvirlaydi.
- **"S'ezd"**: Asarda jamiyatdagi muammolar va ularni hal etish yo'llari muhokama qilinadi.
- **"Layli va Majnun"**: Mashhur ishqiy dostonning sahnaviy talqini.
- **"O'liklar"**: Bu pyesada jamiyatdagi johillik va bilimsizlik tanqid qilinadi.

Jamiyatni rivojlantirishdagi hissasi Avloniy nafaqat adabiyot va ta'lim sohasida, balki ijtimoiy hayotning boshqa jabhalarida ham faol ishtirok etgan. U xalqni birlashtirish, milliy qadriyatlarni targ'ib qilish va jamiyatni uyg'otish yo'lida fidokorona mehnat qildi. Uning "Turkiston" gazetasi orqali xalqni ma'rifatga chorlashi va dolzarb masalalarni yoritishi bu boradagi sa'y-harakatlarining yorqin namunasidir.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki Abdulla Avloniy – o'zbek xalqining ma'naviy-ma'rifiy yuksalishida beqiyos hissa qo'shgan shaxsdir. Uning ijodi va faoliyati milliy uyg'onish davri uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda ham Avloniyning asarlari va g'oyalari o'z dolzarbligini yo'qotmagan bo'lib, ular yangi avlodni vatanparvarlik va ma'rifatga chorlamoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdulla Avloniy. "Adabiyot yoxud millatning saodati". Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 1914.
2. Karimov, Z. "O'zbek ma'rifatchilari". Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2000.
3. Mirzaev, A. "Abdulla Avloniy hayoti va ijodi". Toshkent: Sharq nashriyoti, 1998.
4. "Turkiston" gazetasi arxiv materiallari, 1913-1917.
5. Usmonov, S. "O'zbek dramaturgiyasi tarixi". Toshkent: Fan nashriyoti, 1975.